

ПРАВИЛНИЯТ И ПОГРЕШНИЯТ ПОДХОД

РОЛЯТА НА БИБЛИОТЕКИТЕ
ЗА ДОСТЪПА ДО КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
И НЕГОВОТО ОПАЗВАНЕ

МАЙКЪЛ ГОРМАН

Какво се случва със записаната памет на човечеството във „века на информацията“?

Писмеността е създадена преди повече от осем хилядолетия. През този период сме натрупали изобилие от текстове (често съпроводени от изображения), които едва ли могат да се преброят и които представляват най-голямата и най-значителната част от паметта на човечеството. Това е съкровищница на мисълта на мъртви и живи, която преодолява пространството и времето. След въвеждането на книгопечатането от западната цивилизация преди пет века тези текстове нарастват експоненциално. Значението на създадения на Запад печатен кодекс („книгата“) е голямо не само поради същинската му стойност, но защото е доказано, че това е най-добрият начин да се разпространява и едновременно с това да се запазва текстното съдържание на паметта на човечеството. Винаги са съществували текстове и в други формати (записани на ръка върху хартия, пергамент или свитъци, папирус и палмови листа, издълбани върху камък или глина, отпечатани върху метал, във вид на изображения на микроформи, създадени по цифров път и т.н.), но по отношение на разпростра-

няването и опазването никой от тези методи не може да се сравнява с книгата, особено когато се отнася за дълги, сложни текстове. И все пак, трябва да се изтъкне, че важни са *текстовете*, а не носителят, който ги съдържа. Казваме, че вярващите във великите монотеистични религии почитат техните свещени книги, но може би е по-точно да кажем, че те почитат „свещените текстове“.

Съществуването на тези текстове и нарастващото разнообразие от други форми на физическо представяне на паметта на човечеството доведе до създаването на една ерудирана общност, която прехвърли националните граници далеч преди прехвалената комерсиална глобализация от края на XX и началото на XXI в. Много преди да заживеем в сянката на съмнителния морал на съвременните транснационални компании и хората по цял свят да усетят последиците от модерната глобализация, вече е съществувала световната общност на учените и учещите се, обединена в търсене на истина и мъдрост от писмените паметници на човечеството, достъпни в големите световни библиотеки. Тази общност е била предана най-вече на науката и на търсенето на истината, а

не на ограничеността на феодални и национални образувания. В известен смисъл такава обединяване на учените и изследователите съществува и днес. В противоречие с някои схващания, че съвременните технически нововъведения застрашават основата на тази общност – културата на знанието, в повечето случаи именно те я подпомагат.

Този доклад попада в контекста на продължаващите интелектуални спорове за господството, за добро или зло, на компютрите над редица аспекти на нашия физически и духовен живот. В най-крайния си вариант това схващане може да се намери в написаното от теоретиките на интензивното взаимодействие между хората и машините до степен на сливането им в обща същност. Още през 1950 г.(1), основателят на кибернетиката Норберт Винер предупреждаваше за подобно развитие в мисленето:

„При тях (машините за комуникация) дори се появява съществуването на ужасяващата възможност да заместват човека в редица случаи, в които той е бавен и неефективен... Съществува сериозен морален риск онези от нас, които се занимават с изследвания в областта на конструирането и изобретенията, да разширят обхвата на нашето постижение. Що се отнася до широката общественост, също така сериозна е опасността да се предположи, че, откривайки нови възможности, ние, учениците и инженерите, по този начин непременно оправдаваме и дори насърчаваме експлоатацията.“

По-нататък Винер се възмущава от всяко нехуманно използване на човешки същества и всички системи, които потискат

хората и ги превръщат в автомати – „...проводници на предполагаема по-висша нервна система“(2). Макар думите на Винер да се отнасят за теорията на комуникацията и взаимодействието човек-машина, тези забележки както и други подобни в неговата книга, са обвинение към антихуманните аспекти на научното управление (за това ще стане дума по-късно).

В цялото днешно бръщолевене и безразсъдно възприемане на твърдения за „века на информацията“, „постмодерните общества“ и т.н. можем да установим пролуките в съвременното мислене, чрез които се разграничават информацията от записаното знание, консуматорската и информационната култура от културата на учене и размишление, контролът над съзнанието, цензурата и конформизма от свободата на мисълта и научното дирене, водените от стремеж към печалба информационни технологии и научно управление от хуманизма, неограничаваната креативност от духовността. В много отношения, от една страна, в тези дебати господства индивидуалистичният материализъм, според който стремежът към притежание, достъпът до „информация“ и забавление са движещата сила за осигуряване на физически комфорт за отделния човек в едно общество, което по парадоксален начин изисква тези желани неща да се заплащат с цената на конформизъм. От друга страна в тях доминира реализацията на личността чрез познание, а това е истински индивидуализъм, който отново по неочакван начин често се изразява в служба на обществото и вяра в моралното задължение към него.

Важна характеристика на това състезание на ценности е девалвацията на

четенето и на културата на печатното слово от онези, които застават на страната на материализма. Макар почти всички да са съгласни, че грамотността е важна за децата, подтекстът в дискусията около дигитализацията на книгите и „неизбежното господство“ на електронните книги и т.н. е, че във „века на информацията“ последователното четене на сложни текстове не е необходима част от разумния живот. Както вече казах, аз съм привърженик на „книгата“ само защото тя е очевидно най-добрата форма както за задълбочено четене, така и за опазване на текстуалната част от научната памет на човечеството. Ако се окаже, че някой друг формат е по-подходящ за тези цели, аз ще го възприема. В края на краищата най-важен е фиксираният и автентичен текст, създаден от автора, а не носителят на този текст. Предаността си към текста поставям на първо място, а привързаността ми към книгата е утилитарна(3).

И за да не помислите, че грамотността е просто инструмент за учене, а не същност на цивилизацията и начин на живот, обърнете внимание на тези случайно попаднали ми думи от рецензията на една книга, посветена на кариерата на бившия министър-председател на Италия Берлускони:

„Разказът проследява упадък от идеализма и интелигентността на културата на печатното слово към един свят, в който движещи сили са личността, известността, парите и контролът върху медиите.“

Този цитат е нагледен пример (тук става дума за Италия, но това се отнася за целия западен свят) за степента и резултатите от това плавно отдалечаване

от вкоренената в четенето и ученето култура — развитие, което е засегнало всички нас и ни е поставило в пост-модерния свят, характерен с неграмотност или полунеграмотност, с надмощие на верската екзалтация над разума и визуалното над текста, с вярата, че преходната „информация“ е по-важна от трайното знание. Относително лесно е да се изредят многобройните развития от последните тридесетина години, които са причина да стигнем до това състояние — повсеместното разпространение на телевизията и персоналните компютри, възхода на културата, обединяваща информация и развлечения, изоставянето на обучението в четене, писане и граматика за сметка на изразяването на личностната индивидуалност и привидната грамотност, егалитарния импулс за възставане срещу каноните, безпринципността и отчуждението на самотните тълпи, манипулативната политическа култура. Далеч по-трудно е да се разбере дали тези явления са временни или са взаимосвързани причини и симптоми на сериозна промяна в нашите общества, приоритети, начини на живот, образователни системи, политически дискурс и ценности, която може да се сравнява с такива исторически вододели като разпространяването на печатни текстове в Европа през XV в. или индустриалните революции от XIX в.

Според мен такива сравнения не са подходящи. Вярвам, че различните културни и образователни институции (включително библиотеките) могат да се обединят и да подкрепят ученето и грамотността срещу свличането към информационното забавление и духовната пустота. Предлагам тук да очертаем

съвременното състояние на библиотеки-те и предизвикателствата пред тях, да призовем към отхвърляне на две непри-същи за тях системи, които днес господ-стват над библиотечния дискурс и прак-тика, да обсъдим същността на култур-ното наследство и ролята на дигитални-те документи в него и да предложим съ-юзяване на културните институции в пра-вилната насока на бъдещото развитие.

Какво се случва с библиотеките във „века на информацията“?

Следните думи са написани в края на 40-те години на ХХ в.: „От това ми-нало до нас е достигнало нещо, което можем да наречем библиотечна вяра. Това е основната, дотолкова общоп-риета, че често неспоменавана увере-ност в достойнствата на печатното слово, чието четене само по себе си е благородно занимание, а от запазва-нето му зависят толкова много съ-ществени за нашата цивилизация ценности“ (4).

Ако трябва да съобразяваме разби-рането си за ролята на библиотеките със статиите, публикувани в съвременните професионални списания, бихме заклю-чили, че библиотечната вяра в четенето и грижата за него са минало за една биб-лиотечна среда, където господстват новаторското използване на технологи-ите и прилагането на теориите на науч-ното управление.

Известният изследовател на истори-ята на библиотеките Уейн Уейгънд по-сочва, че често срещаното мнение, че библиотеките са част от света на инфор-мацията, всъщност е плод на неразби-ране. Професор Уейгънд се стреми да докаже значението на библиотеката като

институция и средище за развитие на културата (особено чрез четенето), со-циално взаимодействие и създаване и обмен на обществен капитал (5). Всъщ-ност информацията е част от света на библиотеките, а не обратното. Освен това, те имат далеч по-сложни и по-важ-ни грижи от съхраняването и предава-нето на информация. Възприемайки тази представа за библиотеките и тяхната роля, осъзнаваме, че макар безспорно технологията да е основен инструмент за постигане на някои от техните цели, библиотечният труд и обслужването са по-важни от всяка конкретна комуника-ционна технология. Казано по-просто, за библиотеките приоритет имат послани-ята, които се съдържат в записаната памет на човечеството, а носителите, чрез които се предават тези послания, имат второстепенно значение. Това раз-биране поставя библиотеката в контек-ста на общата картина на културното развитие и познанието на човека и я при-числява към обществените институции, които подпомагат образованието, зна-нието, общественото единство и възви-шените стремежи на човечеството.

Погрешният път

Наскоро беше публикувано следно-то съобщение за една библиотека в Сан Франциско, Калифорния: „От първи ок-томври библиотеката на Морския му-зей в Сан Франциско, която прите-жава най-голямата и качествена ко-лекция от материали за корабопла-ване и океанология по цялото тихоо-кеанско крайбрежие, ще бъде затво-рена за посетители и ще може да бъде ползвана само след предварителна уго-ворка“ (6). Това означава, че хората ще

трябва да правят заявки, за да работят с огромната сбирка от морска литература, която включва 32 000 тома книги, специализирана колекция от материали за китоловство, сборници с моряшки песни и над 900 звукозаписа на автентични разкази, свързани с морето. Библиотеката, която откакто е открита през 1947 г. досега, е приемала посетители пет дни в седмицата, вече ще разчита повече на интернет, отколкото на прекия контакт с ползвателите и изследователите. Решението за това е взето от Кейт Ричардсън, директор на морския парк, която заяви, че промените се налагат по финансови съображения и заради новите условия. „Навсякъде по света библиотеките са изправени пред необходимостта да влязат в XXI век“, заяви тя. Според нея, ползването на интернет е „съвременният начин за научни изследвания“ (7).

Може ли да съществува по-синтезиран израз на огромното неразбиране на ролята на библиотеките от това явление? Да оставим настрана факта, че затварянето на библиотека и ограничаването на обслужването в нея едва ли представлява „влизане в XXI век“ и да се съсредоточим върху твърдението, че ползването на интернет е „съвременният начин за научни изследвания“. Някога думата „научно изследване“ означаваше „критично и задълбочено проучване или експериментиране, което има за цел откриване на нови факти или тълкувания“. Днес „научно изследване“ често значи малко повече от установяване на случайни откъслечни сведения с помощта на машина за търсене. Масовата заблуда, че може да се върши сериозна научна работа с помощта на търсачки в интернет, се

отразява неблагоприятно на отношението към библиотеките и другите културни институции и на политическите решения, свързани с тях.

През периода от края на 60-те до края на 80-те години на миналия век библиотеките и библиотекарите поеха неправилния път. Последниците за тях, за библиотечното образование и за бъдещето на библиотекознанието бяха сериозни и пагубни. Тази неправилна насока се характеризираше с възприемането и подчинението на две системи – научното управление и компютърната информационна технология, които в крайна сметка са противоположност на непреходните ценности и мисията на библиотеките. Казвам, че те са противоположност, тъй като онова, което представлява ценност за техните защитници – бързината, продуктивността, икономическата ефективност и предпочитанието към информацията, а не към знанието, не е приоритетна цел на библиотеката и библиотекарите и още по-малко на онези многобройни културни институции, с които библиотеките се родяат и с които споделят общи ценности. Тази неправилна насока има алтернатива. Културните институции имат задължението да възприемат автоматизацията и мениджмънта в тяхното реално измерение – инструменти, които, ако се използват по подходящ начин, могат да допринесат за постигането на целите на библиотеките, но в никакъв случай не се възприемат като основни движещи сили на библиотекознанието.

Предложих определение на библиотекознанието, в основата на което стои писмената памет на човечеството, това огромно количество послания и доку-

менти (съставени от текст, образи, звуци и символи) във всички форми, използвани от хората от появата на писмената и визуална комуникация преди хиляди години до днес. Ако приемем тази гледна точка, библиотекознанието може да се разглежда като поле на действие на онези професионалисти, които:

- събират и предоставят достъп до подобрани подмножества от писмената памет на човечеството (библиотечните фондове – материални и виртуални);
- организират и описват тези подмножества, за да може в тях да се търси;
- оказват съдействие и подпомагат ползването на писмените паметници;
- работят, за да осигурят интегрирането на подмножествата, за които носят отговорност, за да се постигне глобален достъп до цялата писмена памет на човечеството;
- посвещават се на опазването и предаването на писмените паметници на поколенията.

Това широко определение влиза изцяло в противоречие с разбиранията на онези представители на професията, чието мислене е подчинено на материализма, теорията на управлението и информационните технологии, тъй като тези възгледи и културни нагласи са несъвместими с мисията и целите на библиотеките.

Епохата на научното управление и възходът на информационните технологии започнаха непосредствено след края на Втората световна война (след 1945 г.), но в САЩ те добиха популярност в края на 60-те години. Преглед на томове от *Library literature*(8) от 1967–1969 и 1970–1971 г. показва първата им поява в света на библиотеките. В предметни-

те показалци на тези томове не се среща нито *научно управление*, нито *информационна технология*, а статиите на тези теми са предметизирани под близки понятия. Например, книга и доклад от конференция върху анализ на информационните системи в университетските библиотеки(9) са предметизирани под рубриката *Колежански и университетски библиотеки – администрация* и са групирани с многобройни статии, посветени на теми като организационни структури, персонал и конкретни случаи от практиката, съществуващи от периода преди появата на научното управление. По същия начин е подхотено и към една статия с провокативно заглавие за теорията на управлението и обществените библиотеки, публикувана в Лондон през 1971 г.(10). Докладът на Хенриет Аврам за пилотния проект MARC(11), който е събитие в развитието на библиотечната автоматизация, може да се намери в този том наравно с други материали, отразени под рубрики като *Компютри, Информационни служби, научен и технически, Автоматизация на библиотечните процеси, Търсене и извличане на информация – технология*. Повечето от тези статии са посветени на теми отпреди информационната технология като научни и технически данни, автоматична езикова обработка, автоматични системи за каталогизация, комплектуване и обслужване и използване на компютри в националните библиографии. За първи път научно управление и информационни технологии се появяват с няколко записа в *Library literature* отпреди повече от 35 години. Може обаче да се остане с впечатлението, че както идеите за управ-

ление, така и компютрите и останалите технологии по онова време са възприемани по-скоро като устройства, които ще направят тогавашните библиотеки по-ефективни при предоставянето на услуги, а не като революционни нововъведения, които ще бъдат движеща сила за съществена промяна на библиотеките и библиотекознанието.

Научното управление или комерсиалният подход към библиотеките се основава до голяма степен на непроверени предположения. И както не си струва да се живее неосъзнат живот(12), така и големите промени в библиотекознанието, предизвикани от неосъзнати предположения, се превръщат в празнота и недоволство, засилвани от своята неопределеност. Ето едно твърдение, взето от излязла наскоро книга, чиято обосновка се основава изцяло на поредица от подобни непроверени предположения: „...библиотеките не се състезават помежду си за оцеляване в глобалния пазар. Тогава, каква е причината за тази натрапчива и дори перверзна загриженост за клиентите? Възможно е отговорът да се крие във факта, че и библиотеките започват да признават, че клиентите могат да избират по какъв начин да задоволят своите потребности от информация и че в някои случаи изборът е причина все повече от тях може би завинаги да ги напускат. Интернет със своя почти неограничен потенциал, изключителна леснота и съвсем евтин (и дори безплатен) достъп получава застрашително предимство като конкурентен източник на информация“(13).

Посочвам този пример като заместител на безбройните текстове за управлението на библиотеките във „века на

информацията“ и като полезна илюстрация на целия, все повече налагащ се и рядко оспорван начин на мислене. Той започва с допускането, че може да се прави сравнение между библиотеките (и други подобни институции, чиято дейност не е подчинена на печалбата) и търговските предприятия в условията на глобалния пазар. когато ценностите и мисията на едните са свършено различни от тези на другите. Той продължава с характеристиката (породена от неправилното сравнение) на ползвателите на библиотеката като „клиенти“, които са склонни да задоволяват „информационните си потребности“. Библиотеките не съществуват и никога не са съществували само за „информация“ и представянето им по този начин има две отрицателни последствия. Първото и най-очевидно е, че съсредоточаването върху информацията пропуска ролята на библиотеката като централно място за общността, като пазител и вход към писмената памет на човечеството, като основен участник в движението за грамотност и като образователна институция. Втората последица се състои в това, че с концентрирането върху „информация“, „клиенти“ и т.н. прилагането на научно управление изглежда приемливо. Така тенденцията да се омаловажи библиотеката в съчетание с жаргона на бизнеса стеснява нейната роля до положението на магазин. Отгоре на всичко, в този библиотечен „магазин“ се предлага една-единствена стока – информация – и той се конкурира с други магазини, които предлагат същата стока и могат да привлекат трайно „клиентите“ му. Тук ясно можем да видим как концентрирането на вниманието само върху

„информацията“ и дигиталните записи и изключването на по-съществените неща като ученето, знанието и огромното количество писмени паметници, които не са в дигитална форма и е малко вероятно да бъдат дигитализирани, е тесногръдо упражнение, което завършва с абдикиране от много други функции на библиотеките.

Културното наследство и записаната памет на човечеството

„Културно наследство“ е широко използван термин, с който се означават всички свидетелства за съвременни и отминали култури. Той обхваща всички творби и идеи, изразявани от отделни хора, човешки общности и групи. Становището на Културната секция на ЮНЕСКО, цитирано по-долу, очертава експанзивното и разширяващо обсега си определение на културно наследство: *„Докаато в миналото наследството включваше само монументалните останки от култури, постепенно към него се прибавиха нови категории като нематериално, етнографско или индустриално наследство. ... Причина за това е фактът, че днес се вглеждаме по-внимателно в човешкия род, в драматичните изкуства, езиците и традиционната музика както и в информационните, духовни и философски системи, на които се основава творчеството. Затова съвременното понятие за наследство е отворено и отразява всяка частица на живата култура наравно с културата от миналото“*(14).

Всички човешки творби и идеи, споменати в този параграф, са подходящи за дейността на библиотекарите в сътрудничество с професионалисти от дру-

ги културни институции (вж по-долу). След това Културната секция на ЮНЕСКО разглежда ролята на библиотеките за културното наследство и опасности-те, които заплашват тази роля.

„Документалното наследство, събрано в библиотеки и архиви, представлява значителна част от колективната памет и отразява разнообразието на езици, народи и култури. Но тази памет е крехка. Значителна част от световното документално наследство изчезва по „естествени“ причини: хартията се влияе от киселината и се разсипва на прах, а кожата, пергаментът, филмът и магнитната лента се повреждат от светлината, топлината, влагата или праха. Необходимо е, на първо място, незабавно да се осигури опазването с най-подходящи средства на документалното наследство със световно значение и да се насърчава опазването на наследството с национална и регионална стойност. Важно е също така, това наследство да стане достъпно за възможно най-много хора в страните, където то се съхранява, или извън техните граници, като за това се използва най-подходящата технология“(15).

По-нататък това общо виждане за нетрайността на документалната памет на човечеството се конкретизира по отношение на дигиталните документи.

„Културните и образователни ресурси по целия свят все по-често се произвеждат, разпространяват и ползват върху дигитални, а не върху хартиени носители. Създаденото в цифрова форма и достъпно он-лайн документално наследство, включител-

но електронните списания, уеб-страниците и базите данни он-лайн, днес са интегрална част от световното културно наследство. Дигиталната информация обаче е обект на бързото остаряване на техниката или изхабяване... *Необходимостта да се съхрани и да се представи в достъпен вид тази нова форма на културно наследство изисква международно съгласие за нейното събиране, опазване и разпространение. Ръководно начало при разработването на тези принципни положения трябва да бъде приспособяването и развиването на прилаганите днес мерки, процедури, правни инструменти и архивни техники*“ (16).

По отношение на опазването на дигиталните документи и ресурси, особено онези от тях, които са създадени и съществуват само в цифрова форма, предстои решаването на много проблеми. Те са огромни и стават все повече. Между тях са:

- невъзможността за ползване поради честите промени в технологията;
- неспособността лесно да разграничаваме малкото съществени дигитални ресурси, които имат трайна стойност, от повечето дигитални документи, които имат местно и временно значение, или изобщо не са ценни;
- фактът, че милиони дигитални документи и ресурси не са каталогизирани и дори са непознати и е трудно да се търсят, извличат и идентифицират по какъвто и да е начин;
- огромните финансови средства, които са необходими за създаването и поддържането на дигитални архиви;
- присъщата на самите дигитални документи изменчивост и нетрайност.

Никоя агенция или категория инсти-

туции не би могла да разреши сама тези проблеми. Необходими са съгласувани и кооперирани действия на всички институции, които изреждам по-долу.

Опазване и предаване на поколенията

От самия термин „културно наследство“ ясно личи задължението то да се предава на бъдещите поколения. Думата „наследство“ означава нещо, което е предадено или получено от предшественик. За да може да се осъществи този трансфер между поколенията, обектът на културното наследство трябва да бъде записан и запазен. Онова, което съществува временно – танцът, песента на барда, религиозният ритуал, не може да се предаде (т.е. не е част от наследството), ако не е описано и записано по начин, който да осигури предаването на събитието. За пример могат да послужат много езици, които, за съжаление, са застрашени от изчезване. За да се запази такъв език като част от световното културно наследство след смъртта на последния човек, който го е говорил, можем да разчитаме само на текстове, транскрипции или записи.

Поради това, за целите на този доклад и в подкрепа на постановките, които искам да поставя на разискване, тук се спирам само на онези аспекти на културното наследство, които са веществени или записани. Това определение обхваща всички видове текст (печатен, дигитален или в друга форма), звукозаписи, филми и видеозаписи, изображения (произведения на изкуството, фотографии, отпечатъци и т.н.), триизмерни предмети, създадени от човек (скулптури и т.н.), мултимедийни произведения и всички останали „документи“, сътво-

рени, записани или възприемани от хората като такива(17). Тази дефиниция съзнателно пропуска онези аспекти на културното наследство, които не са записани или материализирани по друг начин. Особено устната култура (с нейните традиции, ритуали и редица други събития, които нямат материален характер) може да бъде изучавана, организирана, запазвана и общодостъпна, ако нейните съставни части се запишат в една или друга форма – звукозаписи, транскрипции, хореографии, филм и т.н.

Правилният път

Вече споменах неправилния път, който според мен са поели библиотеките през изминалите десетилетия, и сега бих искал да се спра на правилната посока, която е възможна и ще ни осигури съюзници в рамките на една споделена култура, осигуряваща процъфтяване и просперитет за библиотеките. Съдбата ни не зависи от културата на материализма, на информацията и на технологиите, свързани с култа към нея, или от доктрините за анализ на ползите и разходите, проповядвани от теоретиците на научното управление. Тя е подвластна на съвместната работа с редица културни институции, които се занимават с организация, опазване и предаване на поколенията на онази всестранна изява на културното наследство във всевъзможните му записани форми, която се нарича памет на човечеството. Политиката и действията на тези организации и институции са близки до политиката и действията на библиотеките, защото те участват в:

- работата с елементи на записаната памет на човечеството и общото ни културно наследство;

- подпомагането на ползването на записаната памет на човечеството, като поощряват културата, ученето и създаването на ново знание;

- отдадени са на опазването на културното наследство във всичките му аспекти и предаването на паметта на човечеството на бъдещите поколения.

Библиотеките трябва да се съюзят със следните институции, организации и групи и да създадат структури, основани на общности по интереси (примерите са взети от *Europa World of learning*(18):

- **Архиви.** Тези важни институции съхраняват ръкописни и печатни текстове, звукозаписи, филми и видеозаписи, изображения, артефакти и предмети. Те може да са свързани с определени събития, личности, институции, географски обекти и различни други теми и да са ограничени до една форма на комуникация (например Националният фотографски архив (National Photographic Archive) в Дъблин, Ирландия) или да обхващат различни по форма материали (например Архива на град Уестминстър (City of Westminster Archives) и Центъра за местна история (Local History Centre) в Лондон). Така или иначе голяма част от тяхната ежедневна работа и политика, макар и в подробностите да се отличава от тези на библиотеките, се основава на общ подход към дейности като подбор, каталогизация, осигуряване на достъп и опазване. Затова архивите са област, която с опита си в сътрудничеството с библиотеките може да бъде полезна за насоката, която предлагам.

- **Музеи.** Музеите са институции, които „са посветени на събиране, запазване и излагане на предмети от дълготраен интерес или ценност“. Тези „пред-

мети“ може да са сътворени (различни видове артефакти или документи) или открити от човека (минерали, скъпоценни камъни или вкаменелости). Музеите могат да бъдат общи (показващи свидетелства за историята на цели цивилизации), национални, регионални и местни или може да са посветени на определена тема или личност. Като примери за разнообразни по характер музеи могат да се посочат музеят Троубридж Гордж (Troubridge Gorge Museum) в Шропшър, който документира ранната история на индустриалната революция, Националният археологически музей в София и Музеят на римската цивилизация (Museo della civiltà romana) в Рим, в който са показани експонати от историята на града. На практика дейността на музеите и библиотеките съвпада отчасти в областта на сбирките от текстови материали, които притежават и двете институции. В по-широк смисъл, всяка от тях извършва подбор и каталогизация, осигурява достъп и опазва документи и предмети в своята област и, чрез взаимодействието с други колекции, участва в представянето и опазването на културното наследство на човечеството.

● **Художествени галерии и институти.**

В известен смисъл тези институции са специализирани музеи, които съсредоточават дейността си върху произведения на изкуството (творби на изящното изкуство – картини, графики, скулптури, керамика и др., чието основно предназначение е естетическо, а не познавателно) от различни епохи и култури. Примери за тях са Колекцията Уолъс (Wallace Collection) в Лондон, която съхранява многобройни предмети на изкуството и картини от Западна Европа,

Националната художествена галерия в София, представяща съвременен българско изкуство, икони и църковно изкуство, и Музеят на съвременното изкуство Луизиана (Louisiana Museum of Modern Art) в Хумлебек, Дания, посветен на модерното изкуство в Дания и чужбина. Частичното застъпване на задачите между музеите, библиотеките и архивите в широкия контекст на културното наследство е очевидно. Тук отново откриваме общите дейности по подбор, каталогизация, осигуряване на достъп и опазване този път по отношение на произведения на изкуството, но те се ограничават в същите морални рамки, движени са от същите стимули и са подчинени на същата мисия.

В центъра на всеки мащабен план за обединяване с цел опазване на паметта на човечеството и насочване на проблемите на културното наследство към основните задачи на подбора, каталогизацията, осигуряването на достъп и опазването, стоят библиотеките, архивите, музеите и галериите. Известна роля обаче могат да играят и други институции, които не са пряко заинтересувани:

● **Научни дружества и научноизследователски институти.** Макар основните задачи на тези асоциации и институции да не са свързани със събирането на документи, съдържащи или пренасящи знание или естетическа наслада, те се занимават с изучаването на отделни аспекти на изкуствата и науката и в много случаи със създаване на ново знание, което след неговото документиране става част от паметта на човечеството и от нашето общо културно наследство. Нека посочим само няколко от десетките хиляди научни дружества: Британското дружество за древни паметници (Ancient Monuments

Society), Българското филологическо дружество в София, Японския институт за ландшафна архитектура в Токио и Италианския институт за палеонтология на човека (Italian Institute of Human Paleontology) в Рим. Всички те публикуват научни списания, поддържат библиотеки и подпомагат изучаването на научната дисциплина, с която се занимават. Поради ангажираността си с тези дейности, те са естествени съюзници в търсенето на общ подход към културното наследство. Това се отнася и за много научни институти като Британската група за текстилна технология (British Textile Technology Group), Института по тракология в София и датския Национален институт за социални изследвания (National Institute of Social Research) в Копенхаген.

• **Сценични състави.** Някои аспекти на културното наследство се осъществяват само чрез представления – танц, музика, драма и др. За да станат част от записаната памет на човечеството, такива представления трябва по някакъв начин да се запишат, но необходимото условие за записа е да се състои самото представление. Затова сценичните състави и институциите, които създават условия за реализирането на тяхното творчество, са важни фактори за напредъка в опазването и предаването на поколенията на културното наследство.

Повтарям, че отхвърляйки господството на информационната технология и научното управление, аз не твърдя, че библиотеките и мрежите от културни институции, в които бих желал те да участват, трябва да се въздържат от предимствата на компютрите като инструменти и на дигитализацията като стратегия. Не настоявам също, че трябва да се отхвърля

добрата управленска практика, стига тя да се осъзнава и използва в контекста на хуманността и културата на знанието. Искам да изтъкна, че всички културни институции трябва да възприемат като мисия осигуряването на оцеляване на записаното човешко знание и на свидетелствата за миналото, които съставят нашето общо културно наследство.

Призовавам към двустранни и многостранни структури и споразумения (включително приемане на общи принципи и стандарти, политики и процедури) между библиотеките и институциите, които изброих по-горе. Те ще си поставят за задача да обединят ресурсите и да впрегнат енергията и опита си за осъществяване на общи задачи и особено на благородната цел записаното човешко знание и културното наследство, съдържащо се в него да бъдат организирани, опазени и предадени на поколенията. Такива структури и споразумения могат да се създават на всички нива – международно, регионално (на географски или езиков принцип), национално, областно или щатско и местно. На карта е поставено бъдещето на цивилизацията, основана на знанието. Библиотеките имат избор. Можем да продължаваме да се вглеждаме в себе си и да вървим към упадък и безсъдържателност, или да работим заедно с културните институции, които са наши естествени съюзници, и да създаваме пространни структури за разцвет на знанието и ученето и осигуряване на опазването и предаването на поколенията на културното наследство.

*Преведе от английски
Александра Дипчикова*

Бележки

1. **Weiner, Norbert.** The human use of human beings. Cambridge, Mass.: Houghton Mifflin, 1950.
2. Цит. съч., с. 16.
3. **Jones, Tobias.** The Illusionist: review of „The sack of Rome“ / by Alexander Stille. The nation, October 2, 2006, p. 30.
4. **Garceau, Oliver.** *The public library in the political process: a report of the Public Library Inquiry* /by Oliver Garceau and others. New York: Columbia University Press, 1949, pp. 50–51.
5. **Weigand, Wayne.** Out of sight out of mind: why don't we have any schools of library and reading studies? *Journal of education for library & information science*; Fall 97, Vol. 38 Issue 4, p314, 13p и Weigand, Wayne. The library as place. *North Carolina libraries (online)*, Fall/Winter2005, Vol. 63 Issue 3/4, p. 76–81.
6. San Francisco chronicle. September 15th, 2006.
7. **Webster's** Third new international dictionary of the English Language. Springfield, Mass: Merriam Webster, 1976.
8. **Library literature: an index to library and information science** / edited by Jane E. Stevens. New York: H.W. Wilson, 1970 and 1972.
9. **Burkhalter, B. R.** *Case studies in systems analysis in a university library.* Scarecrow, 1968 and Mackenzie, A.G. Systems analysis of a university library. *B Anglo-Czech Conference of Information Specialists [proceedings].* Archon, 1970.
10. **Jones, K. H.** Management theory and the public library: technique or revolution? *Library Association record*, Jan. 1971.
11. **Avram, Henriette.** MARC pilot project, final report. Washington, DC: Library of Congress, 1968.
12. Сократ.
13. **Hernon, Peter** and John R. Whitman. Delivering satisfaction and service quality. Chicago: ALA, 2001, p.ix.
14. UNESCO. *Culture.*
<http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php URL_ID = 2185 & URL_DO = DO_TOPIC&UR_SECTION=201.html>
15. UNESCO. Culture Section. The different types of cultural heritage. <http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php URL_ID =1907 & URL_DO = DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>
16. UNESCO. Цит. съч.
17. **Gorman, Michael.** What is a document? *B: Gorman, Michael.* The enduring library. Chicago: ALA, 2003. pp. 54–59.
18. **Europa** World of learning. 56th ed. 2006. London: Routledge, 2005.